

"דרך שלושת ימים נלך" האם משה רימה את פרעה, ואם כן למה?

שמות ג': י"ז-י"ח צווי ה'

(יז) ואמר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והפרזי והחוי והיבויסי אל ארץ זבת חלב ודבש. (יח) ושמעו לקלך ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים ואמרתם אליו ה' אלהי העבריים נקרה עלינו ועתה נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לה' אלהינו.

שמות ה': ג' בפעם הראשונה שמשה בא לפני פרעה

ויאמרו אלהי העברים נקרא עלינו נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לה' אלהינו פן יפגענו בדבר או בחרב.

שמות ח': כ"ג- לאחר מכת ערוב

דרך שלשת ימים נלך במדבר ונזבחנו לה' אלהינו כאשר יאמר אלינו.

שמות י': לפני מכת ארבה – משא ומתן

ישוב את-משה ואת-אהרן אל-פרעה ויאמר אלהם לכו עבדו את-יהוה אלהיכם מי ומי ההלכים. ט ויאמר משה בנערינו ובזקנינו נלך בבנינו ובבנותנו בצאננו ובבקרנו נלך כי חג-יהוה לנו. י ויאמר אלהם יהי כן יהוה עמכם כאשר אשלח אתכם ואת-טפכם ראו כי רעה נגד פניכם. יא לא כן לכו-נא הגברים ועבדו את-יהוה כי אתה אתם מבקשים ויגרש אתם מאת פני פרעה. (ס ל"ב ו"א

שמות י"ב: כ"ד – לאחר מכת חשך

ויקרא פרעה אל משה ויאמר לכו עבדו את ה' רק צאנכם ובקרכם יצג גם טפכם ילך עמכם.

שמות י"א: א' – לפני מכת בכורות

ויאמר ה' אל משה עוד נגע אחד אביא על פרעה ועל מצרים אחרי כן ישלח אתכם מזה כששלחו כלה גרש יגרש אתכם מזה.

שמות י"ב: ל'-ל"ג – אחר מכת בכורות

(ל) ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו וכל מצרים ויתה צעקה גדלה במצרים כי אין בית אשר אין שם מת. (לא) ויקרא למשה ולאהרן לילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי גם אתם גם בני ישראל ולכו עבדו את ה' כדברכם. (לב) גם צאנכם גם בקרכם קחו כאשר דברתם ולכו וברכתם גם אתי. (לג) ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו כלנו מתים.

שמות י"ד: א'-ה' – אחר שליחת בני ישראל ממצרים

(א) וידבר ה' אל משה לאמר. (ב) דבר אל בני ישראל וישבו ויחנו לפני פי החירות בין מגדל ויבין הים לפני בעל צפן נכחו תחנו על הים. (ג) ואמר פרעה לבני ישראל רבכים הם בארץ סגר עליהם המדבר. (ד) וחזקתי את לב פרעה ורדף אחריהם ואפגדה בפרעה ובכל חילו וידעו מצרים כי אני ה' ויעשו כן. ויגד למלך מצרים כי ברח העם ויהפך ללב פרעה ועבדיו אל העם ויאמרו מה זאת עשיתו כי שלחנו את ישראל מעבדנו.

- עיין בפסוקים (חלקם מובאים למעלה) שמתארים את המשא ומתן בין פרעה ומשה לפניאחרי כל מכה – האם משמע שמדברים על יציאה של שלושה ימים או על יציאה לצמיתות? מה משמע מדברי ה' למשה (שלא נאמרו אל פרעה) לפני מכת בכורות? מה משמע מתגובת פרעה אחרי ששלח את העם?
- **מה היתה התכנית האלקית:** למה ציווה ה' את משה לבקש מפרעה חופשה רק של שלושה ימים? האם לא היתה כוונת ה' להוציא את בני ישראל ממצרים לצמיתות ולהביאם אל ארץ כנען?
- **האם מותר לשקר בנסיבות אלו:** האם הבקשה לחופשה של שלושה ימים היתה ניסיון להטעות את פרעה? מה הסיבה לא לנקוט בגישה ישירה וכנה כלפי פרעה מן ההתחלה?
- מי היה מודע לתכניות בני ישראל לא לחזור לעולם למצרים?
- **מה בדיוק חשב פרעה:** כשפרעה שלח את בני ישראל אחרי מכת בכורות, האם כוונתו היתה לגרש אותם לצמיתות או רק לאפשר להם חופשה זמנית לעבוד את ה'? והאם בסופו של דבר פרעה רדף אחריהם, כי התחרט ששלח אותם ("ויהפך ללב פרעה") וחשב שהם פגיעים ("נבכים הם בארץ סגר עליהם המדבר") ויוכל להחזיר אותם בקלות, או מפני שציפה שיחזרו ("כי ברח העם")?

גישה 1. לא היתה הטעייה

הכתב והקבלה – בקשה ראשונית לשלושה ימים שמיד אחר סרוב פרעה
השתנה לבקשה לצאת לצמיתות

(שמות ג':י"ח) דרך שלשת ימים. הוא ית' צוה שבתחלה יבקש ממנו דבר קטן כזה ללכת דרך ג' ימים, להבחין בו ערפו ומצחו הקשה, וזה שאמר מיד ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מ"מ להלך כלומר עם היות שבקשה זו הוא דבר קטן ידעתי רוע לבבו שלא ינע להתרצות גם לזה ועם כל זאת לא אמר לו בבירור שישובו אחר ג' ימים, ולא הוציא משה מפיו דבר שקר (רי"א ורי"ע), ... והנה אחרי אשר מיאן גם הבקשה הקטנה הזאת שוב שאל משה ממנו כמה פעמים השלוחין הגמורים והחפשיית הנצחית כמו שיבואר אח"ז. וכמ"ש (כאן כ') ואח"כ ישלח אתכם, ישלח בבנין הכבד יורה על החפשיית המוחלטת.

(שמות י"ב:ל"ב) ... ולדעתי אין וברכתם שיתפללו בעדו, רק הוא הודעה להם שביציאתם תגיע לו ברכה וטובה גדולה, כי כבר סבל צרות רבות ורעות מסבת החזיקו אותם עד הנה, ואם יצאו עתה לחירותם גם הוא יצא לחירות מכל העונשים אשר סביב שנתו עליו לסבתם, ואין לך ברכה גדולה מזו להיותו מעתה בלי דאגה ופחד פן יתחדשו עליו עוד גזירות מכות ועונשים וכמו שאתם תשאו ברכה ביציאה זו להיותכם נפטרים מעול השיעבוד, ככה תשיגו גם לי ברכה להיותי נפטור מעול צרות העונשים האלה.

(שמות י"ד:ה') כי ברח העם. לשון זה קשה מאוד הלא הוא שלחם, כאשר יאמרו בעצמם מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו, ולולי יראתי הייתי אומר כי ברח כאן ענינו מאוסר ומקושר מענין בריח המאסר ומקשר הדלתות, וזה כי בחנותם לפני פי החירות שהוא המחוז אשר משם ישפך י"ס אל תוך לשון ים ארוך ורחב הנקרא חירות, ומקום השפיכה הוא מקום צר ולכן נקרא פי החירות, ומקום תחנותם בין מגדל איתם ובין הים, ובפרט לפני בעל צפון והוא בית ע"א העומד לצד צפון של מגדל מצרים, וחשב פרעה שבמקום ההוא בנקל יהרגם כולם כאיש אחד, כי ממגדל הגבוה ילחמו להם וכן מבעל צפון ולא יהיה להם פליטה רק לירד לים ולהטבע בו כי אין להם מקום מפלט לנטות ימין ושמאל, הנה הם חונים במקום שהם מסוגרים וכלואים, וטעם ברח כטעם הפך לבם לשנוא עמו (תהלים ק"א) שהוא לרד"ק כמו נהפך לבם.

נצי"ב - בקשה לשלושה ימים עד מכת בכורות

(שמות ה':ג') פי' עוד בזה המאמר בשם ה' מלכה נא דרך שלשת ימים במדבר. דמשמעו בברור שישובו אח"כ. וכך היה סבור פרעה בכל משך המכות. ועוד במכת הערב אמר משה לפרעה דרך שלשת ימים נלך במדבר וזבחנו גו'. אבל כ"ז היה בעוד לא היה מכת חשך ולא מתו עוד קטני אמנה והיו הרבה מכוני עברים משא"כ אחר מכת חשך ומתו בג' ימי אפלה הפחותים. וכל הנשארים היו בזה המשך מתעלים והולכים כמבואר להלן ר"פ וארא ו' ו' וכיון שהגיע למכת בכורות אמר משה לפרעה הלשון שאמר ה' לעיל ד' כ"ב. כה אמר ה' בני בכרי ישראל. ואמר אליך שלח את בני וגו' אז קם המאמר הראשון אלהי ישראל שלח את עמי ויחוגו לי. ולא היה עוד הדבור דרך שלשת ימים וגו'. ופרעה הבין כ"ז היטב. ע"כ בשלחו כלה שלח לחלוטין. אך עם מצרים לא ידעו מכ"ז כאשר יבואר בפ' בא.

(שמות י"א:ב') וישאלו. שכל מצרים לא ידעו מחשבת פרעה ודבריו למשה וכסבורים שעוד ישובו למצרים וכמש"כ לעיל ז' ה'. ובספר במדבר ר"פ מסעי. מש"ה השאילום ולא היה בזה שמץ עולה שהרי בדין היה להקב"ה לצוות לבוז ג"כ אלא שרצונו ית' היה שיהי' בזה האופן כדי שירדפו אח"כ אחרי ישראל. וכדי שיצאו ישראל בחפזון כמש"כ להלן י"ב י"א. ...

(שמות י"ד:ה') כי ברח העם. המה כבורחים ומתיראים שמא ירדוף אחריהם. ומזה הי' לפרעה לחשוב שלא אמר משה לישראל בשם פרעה שאמר לגרשם כלה מן הארץ שמורה על חירות גמורה. דא"כ למה המה כבורחים. והיה זה סיבה לרדיפת פרעה. דלולי הגדה זו לא היה רודף במה שנודע כי נבוכים הם בארץ. דמה לו ולהם. ומה איכפת לו ואין דרך מלך לחזור מדבריו אחרי אשר כבר עשה. ...

- לפי כל אחד מ2 הפירושים האלו למה ביקש משה בתחילה רק על שלושה ימים? מתי השתנה התכנית מג' ימים ליציאה לצמיתות?
- ראה דברי משה אחרי מכת ערוב (ח:כ"ג). לפי איזה מן הפרשנים האלו מהוה פסוק זה קושי?
- איזה קושי יש לשני הפירושים מן הפסוק אחר שליחת העם, "ויגד למלך מצרים כי ברח העם" (י"ד:ה')? איך כל פרשן עונה על הקושי? איזה פירוש יותר משכנע?
- מה לדעתך המניע העיקרי בנקיטת גישה שלא היתה הטעייה בכלל?
- לפי שיטת הכתב והקבלה, מה לדעתכם היה קורה אם פרעה לא היה מקשה לבו? האם בני"אכן היו יוצאים רק לשלושה ימים?

ר' בחיי שמות ג': י"ח

דרך שלשת ימים. חס ושלום שיהיה הדבר הזה ערמה כדי לברוח, אלא כדי לקבל המצות, כי רצה הקדוש ברוך הוא להכניסם במצות מעט מעט, שהרי נצטוו תחלה על השבת במרה, וכענין שמצינו באברהם שלא אמר לו מיד, קח נא את יצחק, אלא: "קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק (בראשית כב, ב)".

ר' יוסף בכור שור שמות י"ד: ב'-ה' – בני ישראל באמת התכוונו לחזור עד שפרעה רדף אחריהם

(ב) וישבו – איני רוצה שתהיו בדאים; שאמרתם: 'דרך שלשת ימים' ותחזרו, וגם שאלתם כליהם על מנת להחזירם (ראה שמ' יב, לה-לו); ולכך תשובו, לעמוד על אמונתכם.
 (ג) ואמר פרעה לבני ישראל – ואני אשים בלבו של פרעה, שיאמר על בני ישראל שהם נבוכים – מסוגרים ומעורבבים; כמו "נבכי ים" (איוב לח, טז).
 (ד) ורדף אחריהם – שיצא לקראתם למלחמה, וכשינסו, ירדפם ולא יניחם לחזור; והרי הפשיעה עליו ועל עמו, שלא הניחם לחזור ולא להשיב להם מה ששאלו מהם.
 (ה) ויוגד למלך מצרים – מספרי לשון הרע היו, שהיו אומרים ודאי לא כיוונו כי אם לברוח.

- האם לפי מפרשים אלו משה בכלל הטעה את פרעה?
- לפי הסבר ר' בחיי, למה ה' רצה להוציא את ישראל רק לשלושה ימים?
- מתי השתנה התכנית?
- איך בכור שור מסביר את צווי ה' בפרק י"ד לשוב ולחנות על פי החירות?
- כשהוגד לפרעה שבני ישראל בורחים, האם זה היה אמת?
- מה היה קורה אם פרעה לא היה רודף אחריהם?

גישה 2. היתה הטעייה

אבן עזרא הפירוש הארוך י':

... ובעבור דבר אחר, שאילו נתן להם פרעה רשות ללכת ולא ישבו, לא היה רודף אחריהם. והשם צוה לעשות כן, עד שירדו אחריהם ויטבע. והנה זה מפורש, וישבו ויחנו לפני פי החירות

עקדת יצחק שער ל"ה

(ט) ועתה נלכה נא דרך שלשה ימים וגו' ואני ידעתי וגו' ושלחתי את ידי וגו' ונתתי את חן העם וגו', זאת היתה עצה עמוקה אלהית, להראות לכל חוזק לבו וקושי ערפו של פרעה הידוע אליו, אשר עליו יצדקו משפטי השם יתב' ומכותיו הנאמנים אשר ישלח בו ובעמו, והוא כאשר צוה שלא יבקשו ממנו רק שירפה מהם כעשרה ימים, ללכת שלשת ימים במדבר לזבוח לאלהיהם, ומסתמא יובן מדבריהם שאחר ישובו, ועם כל זה לא ישמע, וכל שכן אם יאמרו לו לשלחם כלה.

שד"ל שמות ג': י"ח

ועתה נלכה נא וגו': אין ספק כי הבקשה הזאת היתה בעקבה כי לא היתה דעתם לחזור; ומאחר שהוא היה מעכבם ומשתעבד בהם בלא שום דין, אין לתמוה אם ציווה ה' להתפתל עם העיקש. והנה אין ספק, שאם כ"כ היה משה מסרב ללכת בשליחות ה', יותר היה מסרב, אם היה ה' מצווה לומר לפרעה שישלח את ישראל לצמיתות, כי אז לא היה משה מקבל עליו בשום פנים, כי לא ימלאהו לבו לומר לפני המלך. אתה הרעותה לעם הוה ועתה שלחם חופשים לנפשם; ואולי ג"כ שאם היה אומר לו כן, היה פרעה ממיתו גם היה מתאכזר יותר ויותר על ישראל ק"ו ממה שהכביד עולו עליהם באמרו (למטה ה' י"ז): נרפים אתם נרפים...

רמב"ן שמות ג': י"ב

... ואמר עוד מי אנכי כי אוציא את בני ישראל מארץ מצרים, כמו שאמרת לי להעלותם אל ארץ כנען, כי עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, ולא יחשבוני ללכת אחרי אל ארץ עמים גדולים ועצומים מהם, כאשר אמרת להעלותו אל ארץ טובה ורחבה אל מקום הכנעני... ענהו ה'.. וזה לך האות אל העם כי אנכי שלחתיך אליהם, כי בהוציאת את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה, ומאז יקבלו עבודת השם ללכת אחרי מצותו, וגם בך יאמינו לעולם, ואחריך ירצו לכל מקום אשר תצום. והנה נגליתי לך בהר הזה בלבת אש, כי כן יהיה בעיני כל העם בעבדס אותי בהר הזה. ...ולישראל יהיה להם אות שלא יפחדו מן העמים בבואם אל הר סיני. כי לצאת ממצרים ברצון פרעה אל מקום קרוב דרך ג' ימים לזבוח לאלהים בודאי ישמעו ויעשו כן....

- השאלה המתבקשת היא למה? מה היתה מטרת ההטעייה? מהם הפירושים השונים שהוצעו כאן?
- בשביל מי היתה ההטעייה לפי ראב"ע, עקדת יצחק, ושד"ל ובשביל מי לדעת הרמב"ן?
- למה לפי שד"ל מותר לשקר בנסיבות האלו?
- לפי גישה זאת, למה המצרים רדפו אחרי בני ישראל?
- לפי הרמב"ן, למה יתנגדו בני ישראל בתחילה לצאת לצמיתות? מה ישכנע אותם? איך רמב"ן מפרש את האות למשה בשמות ג': י"ב?

